

L'ENTERRAMENT NEOLÍTIC DE LA FÀBRICA AGUSTÍ (BANYOLES)

PER

JOSEP TARRÚS I GALTER *

1. INTRODUCCIÓ

Aquest enterrament fou descobert el dia 23 d'agost de 1954, als fonaments d'una fàbrica de bigues dels Srs. Agustí de Banyoles, situada a la carretera que va cap a Besalú, a uns 400 metres de l'Estany, a la zona de la Draga. Actualment és ja dins del casc urbà de la ciutat.

Avisat el Dr. Josep M.ª Corominas, de Banyoles, aquest va procedir a la recollida dels ossos humans apareguts, així com a garbellar les terres, trobant-se una tassa de ceràmica, un ganivet, i una punta triangular de sílex. Aquests materials constituïren tot o part de l'aixovar mortuori, i foren publicats pel seu descobridor¹ que els considerà propis de l'eneolític, en relació a les coves sepulcrales properes de Serinyà i Martís.

Segons aquesta primera notícia l'esquelet estava en posició horitzontal, de cara enlaire, dintre d'una fossa excavada al travertí local, d'uns 1'20-1'30 metres de fondària. Aquesta fossa estava colgada sota una cap argil·losa, gris, d'un metre de potència aproximadament, que formaria el sòl habitual a la zona de Banyoles damunt dels travertins.

Tant l'esquelet com els materials arqueològics es troben dipositats al Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles, marcats amb el NRG 335.

* Conservador del Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles.

¹ J. COROMINAS-J. MARQUÈS, *La Comarca de Bañolas*, fasc. 1 a *Catàloga Monumental de la província de Girona*, Girona 1967. Fig. 19, Lám. 46.

2. ELS MATERIALS ARQUEOLÒGICS

A) *Inventari:*

Fig. 1, n.º 1 — Tassa subesfèrica, de fons arrodonit, amb nansa de cinta. Ø: 10'5 cm. Restaurada. Superfície: gris clar, poliment força perdut. Pasta: prima, granulosa, amb desgreixant gruixut de quars i calcària. Marcada: 335/1.

Fig. 1, n.º 2 — Ganivet-raspador de sílex, sencer, patinat completament de blanc, sobre fulla de secció trapezoïdal. Retoc simple, marginal, alternat. Marcat: 335/2.

Fig. 1, n.º 3 — Punta triangular equilàtera de sílex, amb tall transversal, i retoc pla bifacial cobrint tota la peça. Patinada de blanc també. Perduda.

B) *Els paral·lels:*

Per l'estructura de la tomba vàrem pensar que es tractaria d'un enterrament propi dels Sepulcres de Fossa del neolític mitjà català. Per això hem cercat paral·lels als nostres materials de l'aixovar mortuori dintre d'aquesta cultura i època, confirmant-se les suposicions inicials.

En primer lloc la tassa subesfèrica amb nansa de cinta (fig. 1, n.º 1) troba paral·lels clars en la tomba n.º 3 de la Bòbila Bellsolà (Sta. Perpètua de la Moguda, Barcelona), pertanyent en aquesta cultura neolítica catalana.² Tasses semblants existeixen en ambients arqueològics de l'edat del bronze antiga, però solen ésser hemiesfèriques i amb nanses de secció cilíndrica, a part de dur generalment una carena suau, com per exemple a les coves de Mariver i de les Encantades de Martís dintre de la comarca de Banyoles.

A més a més el conjunt d'aquesta sepultura de la fàbrica Agustí, amb el ganivet i sobretot la punta triangular de sílex, a part de la seva mateixa estructura i situació, apunten cap al món dels Sepulcres de Fossa.

El ganivet-raspador (fig. 1, n.º 2), presenta una característica —el front de raspador— que el diferencia una mica del tipus de làmines en sílex melat sense retocs o dels ganivets retocats en sílex diversos del nostre neolític mitjà dels Sepulcres de Fossa, com per exemple

² E. RIPOLL-M.LLONGUERAS, *La cultura neolítica catalana de los Sepulcros de Fossa en Cataluña*, a rev. *Ampurias* XXV, Barcelona 1963. Fig. 9, n.º 3.

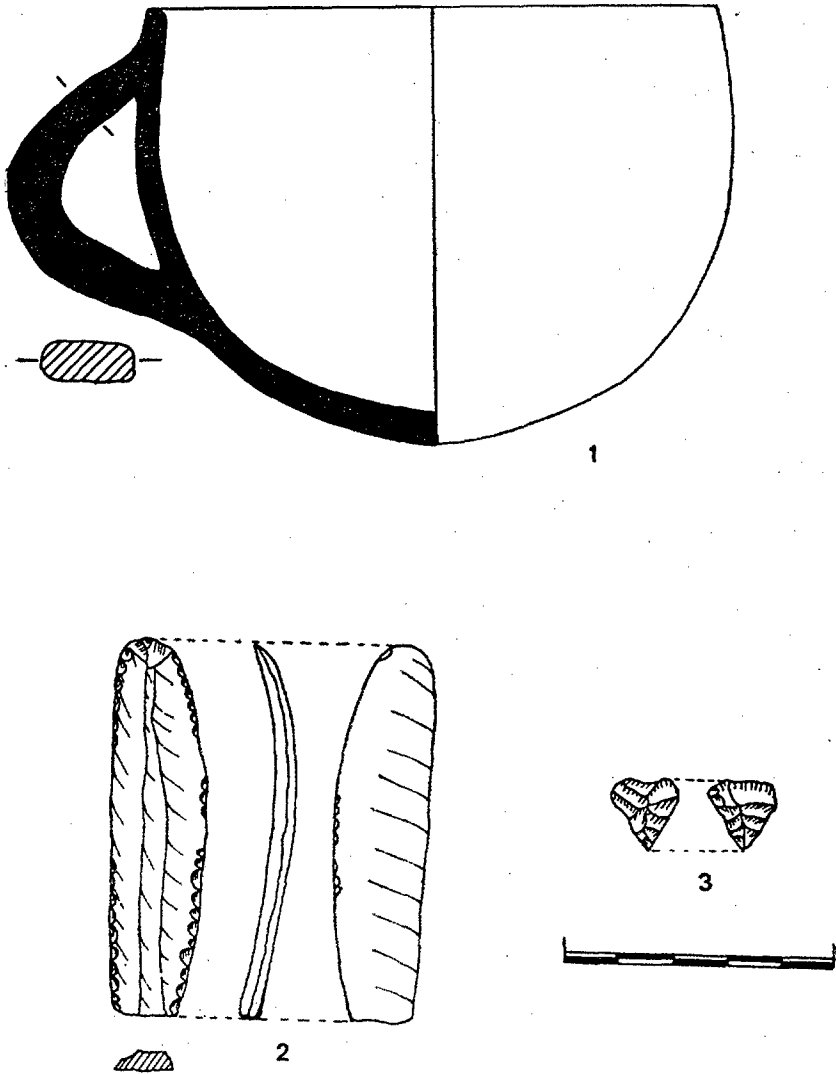

Figura 1. — Aixovar mortuori de la fossa de la fàbrica Agustí (Banyoles).

els de les tombes 22 i 24 de la Bòbila Madurell (Sabadell, Barcelona),³ o de les tombes 7 i 10 del Puig d'en Roca (Girona).⁴

Malgrat tot coneixem ganivets-raspadors en extrem de fulla com el nostre en conjunts Chassey, el neolític mitjà del sud-est francès, com per exemple a la cova Murée de Montpezat (Basses-Alpes),⁵ i per altra banda pensem que potser alguns fronts de raspador han pogut passar desapercebuts en els nostres Sepulcres de Fossa. De fet els grans ganivets-raspadors que es troben usualment en contextos del calcolític o del bronze antic del Nord de Catalunya i del sud-est de França, com els de la cova del Pasteral (La Cellera de Ter, Girona) o de la cova de les Encantades de Martís (Girona), són ben diferents al de la fàbrica Agustí, que en tot cas s'assembla més a alguns exemplars de ganivet-raspador del neolític antic.

La punta triangular equilàtera, de tall transversal, sobre sílex, totalment retocada bifacialment (fig. 1, n.º 3) amb retocs plans, és realment l'element més interessant d'aquesta sepultura neolítica. L'hem poguda estudiar gràcies al dibuix publicat per Josep M.ª Corominas,¹ perquè posteriorment es va perdre.

Si seguim a Jean Guilaine⁶ en la seva monografia sobre l'Abri de Jean Cros a les Corberes franceses, veurem que les puntes de tall transversal, triangulars equilàteres, retocades amb retocs plans invasors, es troben des del final del mesolític. De fet apareixen en ambients proto-neolítics, on ja comença la domesticació dels ovicàprids, com a les coves i abrics de Monclus, Gazel i Dourgne al sud-est de França. Es faran corrents al neolític antic (cardial-epicardial), com a l'abric de Jean Cros, Monclus, Gazel i Dourgne entre altres, arribant a convertir-se en usuals durant el neolític mitjà de Chassey, en aquesta mateixa zona del sud-est francès, com per exemple a la cova de l'Eglise (Baudinard, Var).⁷

Cobririen doncs un espai entre 5500-2.500 a.C. a la zona propera i més estudiada avui dia del sud-est francès, comprovant-se a més

³ A. M.ª MUÑOZ, *La cultura neolítica catalana de los Sepulcros de Fossa*, a *Publicaciones eventuales*, n.º 9 de l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria, Barcelona 1965. Fig. 21.

⁴ F. RIURÓ-M. FUSTÉ, *Les necròpolis neolítiques del Puig d'en Roca i Sant Julià de Ramis* (Girona), Girona 1980. Fig. 17, 19.

⁵ J. COURTIN, *Le néolithique de la Provence*, París 1974: Fig. 21, n.º 9.

⁶ J. GUILAINE et alii, *L'abri de Jean Cros*, Toulouse 1979. Pàgs 117-125.

⁷ J. COURTIN, *Le néolithique...* 1974. Fig. 40, n.º 5.

a més que durant la primera meitat del III mil·lenni van enrarint-se i desapareixen quasi del tot després durant el neolític final-calcolític, moment en què són substituïdes per les noves puntes perforants (foliàcies, amb peduncle, asimètriques, o amb peduncle i aletes).

Si intentem aplicar aquest esquema a casa nostra, veurem que a Catalunya les puntes de tall transversal triangulars equilàteres, retocades amb retocs plans invasors bifacials, són poc conegudes fins al neolític mitjà dels Sepulcres de Fossa.

El mesolític català, encara poc conegut en les seves darreres fases, pròximes a la neolitització (6000-5000 a.C.), coneix certament puntes triangulars equilàteres de tall transversal, però són tallades amb retocs abruptes pel que sabem, com és el cas de la cova de Patou (Montroig) o del Càmping de Salou (Tarragona) publicades pel Dr. Salvador Vilaseca.⁸

Durant el neolític català (cardial-epicardial), entre el 5000 o poc abans i el 3500 a.C., coneixem altres triangles equilàters amb retocs encara abruptes com el de Mas Isidre (Cambrils, Tarragona),⁹ o bé ja amb retocs plans invasors com el de la Balma de l'Espluga Sant Quirze de Safaja, Barcelona),¹⁰ tots dos en contextos cardials-epicardials.

Cal esmentar que en aquest moment del neolític antic català, alguns micròlits trapezoïdals, més abundants que els triangulars des del mesolític fins al neolític final, comencen a ésser tallats també amb retocs plans invasors malgrat que continuïn els retocs abruptes.

Serà però durant el neolític mitjà dels Sepulcres de Fossa (3500-2500 a.C.) quan aquestes puntes triangulars de tall transversal es fan més usuals. Així coneixem la seva presència en la tomba en fossa n.º 19 de la Bòbila Madurell (Sabadell, Barcelona), o a la cista neolítica de la tomba del Moro (Sorba, Barcelona),¹¹ per a citar dos exemples de les dues fàcies de plana —Sabadellia— i d'altiplanell —Solsonia— d'aquesta cultura, que ja va diferenciar Miquel Cura.

Més a prop de nosaltres coneixem puntes triangulars equilàte-

⁸ S. VILASECA, *Reus y su entorno en la prehistoria*, volum II, 1973. Fig. 39, n.º 3-4; fig. 44, n.º 7.

⁹ S. VILASECA, *Reus y su entorno...* 1973, volum II; fig. 54.

¹⁰ M. LLONGUERAS, *La Balma de l'Espluga* (St. Quirze de Safaja) a Taula Rodona sobre el neolític a Catalunya de Montserrat 1980, Montserrat 1981; pàgs. 125, fig. 2. i 130, fig. 6.

¹¹ A. MUÑOZ, *La cultura neolítica...* 1965, Fig. 21, fig. 61.

res amb retocs plans a la tomba n.º 9 del Puig d'en Roca (Girona),¹² on també s'hi troben abundants puntes de tall transversal trapezoïdals amb retocs plans invasors, tal com passa en moltes sepultures del nostre neolític mitjà català, en especial al Solsonià. Cal esmentar però que el retoc abrupte continua present també en aquestes puntes geomètriques dels Sepulcres de Fossa.

Finalment direm que durant el neolític final-calcolític (2500-1800 a.C.), continuen apareixent micròlits geomètrics trapezoïdals, amb retoc abrupte o pla, com els de la cova de Pau, nivell verazià, o de l'estructura d'habitació veraziana del corredor de la cova del Reclau Viver, ambdues a Serinyà (Girona).¹³ Igualment coneixem una punta de tall transversal trapezoïdal, amb retocs abruptes, a l'abric de Roca Roja (Berga, Barcelona), segons notícia d'Araceli Martín, així com també a la cova del Frare (Matadepera, Barcelona), sempre en nivells verazians.¹⁴

Recordem també que a la cova de les Encantades de Martís (Girona), coneixem un gran geomètric triangular isòsceles, amb retoc pla, que es pot atribuir a un neolític final, tipus veraza, present a la cova al costat d'altres materials del neolític antic i de l'edat del Bronze barrejats entre els enterraments.¹⁵

Però malgrat tots aquests paral·lels la punta triangular de la fàbrica Agustí presenta una particularitat pròpia, que resulta força única: està completament retocada per les dues cares amb retocs plans, cosa que no passava en cap dels altres jaciments esmentats, tant del sud-est de França com de Catalunya, des del mesolític al neolític final.

És possible que aquesta característica del retoc pla bifacial total d'aquesta punta s'hagi de considerar un signe de relativa modernitat dintre del món dels Sepulcres de Fossa. Sigui com sigui cal

¹² F. RIURÓ-M. FUSTÉ, *Les necròpolis neolítiques...* 1980. Fig. 18.

¹³ J. TARRÚS, *Le néolithique final (vérazien) à Serinyà (Géronne)* a Colloque sobre *Le Groupe de Veraza et le Néolithique final du Sud de la France et la Catalogne*, Narbonne 1977, París 1980.

L'Alta i la Baixa Garrotxa del neolític al calcolític, a *Symposium de Prehistòria Peninsular sobre la Plana de Vic*, 1982.

¹⁴ A. MARTÍN, *El grupo de Veraza en el Berguedà*, a *Cypsela* I, 1976, Girona, pàg. 70.

Avance de los resultados obtenidos en la cova del Frare (Matadepera, Barcelona), a rev. Arrahona, 10; Sabadell 1980. Fig. 10.

¹⁵ J. COROMINAS-J. MARQUÉS, *La Comarca de Bañolas...* 1967; lám. II.

dir que una punta molt semblant a la nostra seria la de Can Crispins (Llagostera, Girona),¹⁶ on els retocs plans són quasi totals. Aquest jaciment està en superfície, amb poc pa de terra, de manera que s'han barrejat les diverses ocupacions de l'indret situat al bell mig de les Gavarres, en un gran camp voltat de roques granítiques. Presenta dues fases clares: una del Paleolític Superior, Aurinyacià segons el seu autor Narcís Soler, i una altra del neolític mitjà fins al calcolític, amb materials arqueològics clars, com puntes foliàcies, amb peduncle i aletes, asimètriques, micròlits geomètrics trapezoïdals i triangulars, destrals polimentades, molins barquiformes, i alguna ceràmica informe a mà. La punta triangular equilàtera de què parlem pertanyeria evidentment en aquesta segona fase neolítica-calcolítica, sense que puguem precisar més.

Recentment, a l'any 1981, en una neteja del corredor de la cova del Reclau Viver (Serinyà) va aparèixer, entre les argiles vermelles superiors del nivell ceràmic, una punta de tall transversal, triangular equilàtera, totalment retocada bifacialment amb retocs plans, que és el paral·lel més exacte que coneixem de la trobada a la fossa de la fàbrica Agustí. Desgraciadament no és possible ubicar-la en un nivell arqueològic precís, perquè tant podria estar relacionada amb els materials del neolític antic de la cova com amb els del neolític final tipus Veraza que també són presents en aquest jaciment. Quedaria, això sí, descartada una relació amb els Sepulcres de Fossa catalans, perquè no han aparegut en cap cova del Paratge del Reclau Viver (Serinyà).

3. CONSIDERACIONS FINALS

En definitiva, pensem que la fossa de la fàbrica Agustí de Banyoles s'ha d'incloure entre les sepultures dels Sepulcres de Fossa catalans del nostre neolític mitjà, i dintre d'aquests la situariem cap a les seves fases finals, en la primera meitat del III mil·lenni a.C.

Aquesta cronologia la basem sobretot en l'aspecte avançat de la punta triangular de què tant hem parlat, de la qual els paral·lels més clars i pròxims (Can Crispins i corredor del Reclau Viver) apun-

¹⁶ N. SOLER, *El jaciment prehistòric de Can Crispins* (Llagostera, Girona), a rev. Cypsela II, Girona 1979. Fig. 17, nº 4.

El jaciment prehistòric de Can Crispins i l'Aurinyacià a Catalunya, a rev. Cypsela IV, 1982. Girona.

ten vers la meitat del III mil·lenniari a.C., en relació amb grups del neolític final com el de Veraza.

Per altra banda, es podria també considerar la posició horitzontal de l'esquelet, que segons E. Ripoll-M. Llongueras¹⁷ seria també un signe de la fase recent dels Sepulcres de Fossa catalans. Malgrat tot, no creiem que les dades actuals sobre el tema permetin d'establir diferències cronològiques a partir del ritu funerari, tal com ja indica M. Llongueras en un treball posterior.¹⁸

Finalment assenyalem només que l'esquelet, força complet, que va proporcionar aquesta fossa, aconsellava un estudi antropològic i a la vegada paleopatològic donades les seves lesions a nivell del fèmur, visibles fàcilment per la seva espectacularitat, que el Dr. Domènec Campillo i Elisenda Vives, del Laboratori d'Antropologia del Museu Arqueològic de Barcelona, han realitzat a continuació.

Banyoles, a 16 de novembre de 1983.

¹⁷ E. RIPOLL-LLONGUERAS, *La cultura neolítica de los...* 1963; pàg. 73.

¹⁸ M. LLONGUERAS, *La cultura dels Sepulcres de Fossa del neolític Mig-Recent de Catalunya*, a *Taula Rodona sobre el Neolític de Catalunya*, Montserrat 1980; pàg. 165.